

Inhoud

Overzicht van illustraties en kaders	15
Voorwoord	21
Dankbetuiging	27
1 De culturele, maatschappelijke en talige achtergronden van het ontstaan van de standaardtaal	29
Inleiding	29
Oorzaken voor het ontstaan van de standaardtaal	30
Maatschappelijke omwentelingen	30
Toenemende mobiliteit	31
Het belang van de geschreven taal	34
Het onderwijs	35
Afnemend gebruik van Frans en Latijn	37
De voedingsbodem van de standaardtaal	39
De Nederlandse dialecten	40
De bijdrage van de dialecten aan de standaardtaal	46
De bevolkingssamenstelling van de grote Hollandse steden	46
Integratie	48
Contacten tussen groepen dialectsprekers buiten de Hollandse steden	49
De Republiek als een multiculturele en veeltalige smeltkroes	50
De verdere ontwikkeling van de standaardtaal	51
De taalontwikkelingen in het Zuiden	52
2 Het taal- en letterkundig verleden als bron van kennis en nationale trots	55
Inleiding	55
Ideeën over de loop van de geschiedenis	55
De visie op het nationale verleden	57
De Bataafse mythe	58
Ideeën over het taalkundig verleden	60
De bijbelse opvattingen over het ontstaan van de talen	60
De verspreiding van volken en talen	63
De visie op het verleden van het Nederlands	67
Taalvergelijking in de Renaissance	69
De etymologische principes in de Renaissance	70
De moderne, wetenschappelijke etymologie	73
Manieren van taalvergelijking	74

De ondermijning van de opvatting van het Hebreeuws als oertaal	76
Het Nederlands als oertaal	79
1569 – Johannes Goropius Becanus	79
1612 – Abraham van der Mijle	82
1614 – Adriaen van Schrieck	85
Het Scytisch als oertaal	87
De bestudering van de oude Germaanse talen	89
De uitgave van Oud- en Middelnederlandse teksten	90
De ontdekking van het Gotisch	93
Etymologische woordenboeken van het Nederlands	96
De rangorde in talen	99
De relatie tussen het Nederlands en het Duits	100
Benamingen voor de Nederlandse taal	102
Praktische gevolgen van de rangorde in talen	103
Heil uit het Oosten	104
Samenvatting	105
De negentiende en twintigste eeuw	106

3 Bijbelvertalingen als praktische voorbeelden: van brontekstgetrouw naar doeltaalgericht	113
Inleiding	113
Het taalgebruik	116
Opvattingen over het taalgebruik in verschillende vertalingen	119
1524, 1525 – De eerste roep om eenvoudig, algemeen Nederlands	119
1556 – Het Nieuwe Testament en de psalmvertaling van Jan Utenhove	120
1561-1562 – De Deux-Aesbijbel	123
1565 – Een anoniem Hantboecxken	124
1566 – De psalmberijming van Petrus Dathenus	125
1580 – De psalmberijming van Philips van Marnix van St.-Aldegonde	126
1606 – Kritiek van Willem Baudart	127
1624 – De psalmberijming van Anthonis de Hubert	132
1637 – De Statenvertaling	133
1644 – De psalmberijming van Johan de Brune	143
1655 – De psalmberijming van Jacob Westerbaen	144
Samenvatting van het belang van de bijbelvertalingen voor de standaardtaal	146
De bijbelvertalingen na de Renaissance	148

4	Beregeling van de uitspraak: werkelijkheid versus ideaal	153
	Vooraf	153
	Inleiding	153
	Algemene opvattingen over de uitspraak	158
	Uitspraakverschillen tussen toen en nu	164
	De uitspraak van vreemde woorden	167
	Het ontstaan van een eenheidsuitspraak	169
	De keuze voor de heldere <i>aa</i>	169
	Het verschil tussen <i>er/iar</i> en <i>eer/laard</i>	171
	Het samenvallen van twee / <i>ee/</i> - en / <i>oo/</i> -klanken en twee / <i>o/</i> -klanken	174
	De verdeling van <i>oo</i> - en <i>eu</i> -woorden	176
	De verdeling van <i>o</i> - en <i>u</i> -woorden	178
	De eenheids- <i>oe</i>	179
	De klankverschuiving van lange / <i>ie/</i> en / <i>uu/</i> naar / <i>ei/</i> en / <i>ui/</i>	181
	Het behoud van een <i>d</i> tussen twee klinkers	188
	De uitspraak van de <i>w</i>	191
	Standaardtaalwoorden met on-Hollandse of onbeschaafde klank	192
	Samenvatting	203
	Spellinguitspraak	204
	De uitspraak in de achttiende eeuw	207
	De uitspraak in de negentiende eeuw	208
	De uitspraak in de twintigste eeuw	209
	De uitspraak in Nederlandstalig België	212
5	Beregeling van de spelling: van verscheidenheid naar eenheid	217
	Inleiding	217
	De huidige uitgangspunten	218
	Het alfabet in de Middeleeuwen	221
	Het alfabet in de renaissance-werken	223
	De middeleeuwse spelling	228
	Spellingbeginselen in de Renaissance	231
	De spelling van klinkers en tweeklanken in de Renaissance	233
	Het gebruik van <i>c</i> , <i>q</i> en <i>x</i> in de Renaissance	236
	Overbodige letters in de Renaissance	237
	De spelling van de werkwoordsvormen in de Renaissance	238
	Interpunctie en afbreking	240
	Boeken en meningen over spelling	242
	Ca. 1530 – Christiaen van Varenbraken: twee traktaten over de spelling	244

1550 – Joos Lambrecht: één klank, één teken	244
1576 – Antonius Sexagius: een Latijnstalige en Latijns georiënteerde spelling	248
1581 – Pontus de Heuter: eenheidsspelling naar Latijns voorbeeld	252
1584 – De <i>Twe-spraack</i> : traditie, gelijkvormigheid en regelmaat	254
1612 – Jacob van der Schuere: welluidendheid boven gelijkvormigheid	257
1613 – Anthoni Smyters: leve de traditie	258
1624 – Anthonis de Hubert: etymologie en gelijkvormigheid	260
1625, 1633 – Christiaan van Heule: de spelling is af	262
1627 – Richard Dafforne: Nederlands en uitheems	263
1628 – Samuel Ampzing: vreemde woorden naar herkomst	266
1632 – Cornelis Gijsbertsz. Plemp: terug naar de oude spelling	268
1635 – Petrus Montanus: de uitspraak als hulpmiddel	268
1637 – De Statenvertaling: terug naar de Middeleeuwen	270
1653-1654 – De ‘walgelijke klinkerverdubbelingen’ van Petrus Leupenius tegenover Vondels ‘onduitse’ woorden	271
1657 – Guilelmus Bolognino: terug in de tijd	274
1677 – Nil Volentibus Arduum: weg met de <i>c</i> , <i>q</i> en <i>x</i>	276
1683 – Wigardus van Winschooten: weg met de <i>w</i> en de <i>z</i>	277
Samenvatting	278
De achttiende eeuw	280
De negentiende eeuw	282
De twintigste eeuw	286
De spelling van de werkwoordsvormen	291
6 Nederlands in de wetenschap	295
Inleiding	295
De taal van de medici	298
1554 – Rembert Dodoens	298
1569 – Jan Wouters	302
1636 – Johan van Beverwijk	304
1678 – Cornelis Bontekoe	306
Het voortleven van de nieuwvormingen	309
Wiskunde en natuurwetenschappen	311
1585 – Simon Stevin	311
Overige natuurwetenschappers	318
Het voortleven van de nieuwvormingen	322
Juridische taal	323
1592 – Paullus Merula	323
1626 – Joost de Damhouder	324

1631 – Hugo de Groot	326
Het voortleven van de nieuwvormingen	329
Muziektermen	331
1551 – Tielman Susato	331
1642 – Joan Albert Ban	332
Het voortleven van de nieuwvormingen	333
Termen uit de beeldende kunst	334
1604 – Karel van Mander	334
1668 – Willem Goeree	335
Het voortleven van de nieuwvormingen	336
De wijze waarop Nederlandse vaktermen zijn gevormd	337
De taalkundige terminologie als casus	340
Lessen uit het verleden	342
De keuze van de voertaal	343
De geschreven wetenschapstaal	343
Een Nederlandstalig geleerdentijdschrift	344
De gesproken wetenschapstaal	344
Een eerste verzoek om Nederlandstalig hoger onderwijs in 1585	345
Een Nederlandstalige ingenieursschool van 1600 tot 1670	345
De eerste Duytsche Academie in 1617 en 1618	346
Exit Latijn, enter Engels	349
7 Woordenboeken en de standaardwoordenschat	353
Inleiding	353
Woordenboeken	353
Woordenboeken tot de Renaissance	354
Twee typen woordenboeken in de Renaissance	356
Woordenboeken ter beschrijving van de complete Nederlandse woordenschat	358
1546 – Het <i>Naembouck</i> van Joos Lambrecht	358
1562-1599 – Het lexicografische werk van Cornelis Kiliaan	359
1681 – De <i>Seeman</i> van Wigardus van Winschooten	363
Samenvatting	364
Woordenboeken in de achttiende eeuw	365
Woordenboeken in de negentiende en twintigste eeuw	366
Puristische woordenboeken en woordenlijsten	368
1503 – Een woordenlijst van rechtstermen	368
1553 – Het eerste puristische woordenboek van Jan van den Werve	370
1553 – Jan van Mussems woordenlijst voor de welsprekendheid	373
1585 – De notariële termen van Jacques Thuys	375

1620 – De synoniemen van Anthoni Smyters	376
1650-1669 – De <i>Woorden-schat</i> van J. Hofman, voortgezet door Lodewijk Meijer	377
1649 – Notariële termen van D.H. van der Mast	384
1658 – Notariële termen van Simon van Leeuwen	384
1664 en 1668 – Het verzet tegen leenwoorden van Adriaan Koerbagh	386
1670 – Het kinderwoordenboek van C.D. van Niervaert	391
Samenvatting	393
Het effect van de puristische woordenboeken	394
Puristische woordenboeken in de achttiende eeuw	396
Puristische woordenboeken in de negentiende en twintigste eeuw	397
De standaardwoordenschat	399
Het aandeel van de dialecten	400
Verschillen binnen de standaardwoordenschat in Nederlandstalig België en Nederland	407
8 Beregeling van de grammatica: opgelegde glans	411
Inleiding	411
Voorgangers	411
Doel, opzet en normen van de Nederlandse grammatica's	414
I CHRONOLOGISCH OVERZICHT VAN DE GRAMMATICALE WERKEN	417
1568 – Johan Radermacher	417
1584 – De <i>Twe-spraack</i> van Hendrik Laurensz. Spiegel	419
1624 – Anthonis de Hubert	419
1625, 1633 – Christiaen van Heule	420
1628 – Samuel Ampzing	420
1635-1641 – De 'Waernemingen' van P.C. Hooft	421
1637 – De Statenvertalers	421
1649 – A.L. Kók	421
1653 – Petrus Leupenius	422
De tweede helft van de zeventiende eeuw	422
1703 – Jacobus Nylöe	422
1706 – Arnold Moonen	423
1707 – Adriaen Verwer	423
1708 – Willem Sewel	424
1710, 1723 – Lambert ten Kate	424
1730 – Balthazar Huydecoper	425

II	RENAISSANCE-KEUZES DIE DE STANDAARDTAAL HEBBEN GEVORMD	426
	Het wegvallen van een onbeklemtoonde slot- <i>e</i>	427
	Het wegvallen van een slot- <i>n</i>	431
	De woordsoorten	434
	Het woordgeslacht van de zelfstandige naamwoorden en wat daarmee samenhangt	434
	De lidwoorden in de Hollandse spreektaal	436
	De lidwoorden in de Zuid-Nederlandse en Oost-Nederlandse dialecten	438
	De lidwoorden in de schrijftaal: de naamvals- <i>n</i>	441
	De langzame ondergang van de naamvalsuitgangen	442
	Een nieuw gebruik van <i>der</i>	446
	Voornaamwoordelijke aanduiding: de persoonlijke voornaamwoorden	446
	Voornaamwoordelijke aanduiding: de bezittelijke voornaamwoorden	448
	‘De raad en haar leden’	450
	‘Amsterdam en haar grachten’	451
	Hulpmiddelen voor het bepalen van de woordgeslachten	452
	Verkleinwoorden	458
	Bijvoeglijke naamwoorden	463
	Gesubstantiveerde bijvoeglijke naamwoorden	464
	Stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden	465
	Bijvoeglijk gebruikte voltooidde deelwoorden	467
	Voornamewoorden	467
	Persoonlijke voornamewoorden	468
	<i>Du en gij</i>	468
	<i>Jij, je</i>	469
	<i>U</i>	473
	<i>Jullie</i>	478
	<i>Hun en hen</i>	478
	Het wederkerend voornamewoord <i>zich</i>	481
	Bezittelijke voornamewoorden	484
	Onbeklemtoonde vormen van de voornamewoorden	487
	Betrekkelijke voornamewoorden en voornamewoordelijke bijwoorden	488
	Nieuwe betrekkelijke voornamewoorden	492
	Werkwoorden	493
	De persoonsvormen van de tegenwoordige tijd	493
	De gebiedende wijs	498

De persoonsvormen van de verleden tijd van zwakke werkwoorden	500
De persoonsvormen van de verleden tijd van sterke werkwoorden	502
Het voltooid deelwoord	503
De klinkerwisselingen van de sterke werkwoorden	506
Sterke werkwoorden worden zwak en zwakke sterk	507
Veranderingen in de klinkerwisselingen	508
Regelmatige samentrekkingen en verkortingen in de werkwoordsuitgangen	511
Differentiatie in de werkwoordsvormen: <i>leggen</i> en <i>liggen</i> , <i>kennen</i> en <i>kunnen</i> , <i>denken</i> en <i>dunken</i>	513
Telwoorden	514
Voorzetsels	516
Nieuwe voorzetsels uit absolute constructies	516
Differentiatie in vorm en betekenis	518
<i>Na</i> versus <i>naar</i>	518
<i>Te</i> versus <i>tot</i>	518
<i>Tegen</i> versus <i>jegens</i>	519
Voegwoorden	519
Nieuwe voegwoorden uit absolute constructies	520
Differentiatie in vorm en betekenis	520
<i>Noch</i> versus <i>nog</i>	520
<i>Toch</i> versus <i>doch</i>	521
<i>Toen</i> versus <i>doen</i>	521
De woordgroepen en zinnen	521
'De kinderen Gods'	524
'Jan z'n boek'	525
'Groter dan'	526
'Een aantal hebben'	529
'De mensen worden verzocht'	530
De rode en groene volgorde	532
Dubbele ontkenningen	534
Foutieve samentrekkingen	537
Tantje Betje en Tante Doortje	538
'Luid zingend werden de aardappels geschild'	539
Overbodige woorden	541
Samenvatting	542
De tweede helft van de achttiende en de negentiende eeuw	545
De twintigste eeuw	548
Grammaticale verschillen tussen Nederlandstalig België en Nederland	551

9 De rol van literaire schrijvers	553
Inleiding	554
De middeleeuwse schrijftraditie	554
Literaire bewegingen	556
Literaire gezelschappen	558
Verheerlijking van een zuiver en sierlijk Nederlands	559
1553 – Jan van Mussem	561
1557 – Dirk Volkertsz. Coornhert	562
1570 – Jan van der Noot	564
1576 – Jan van Hout	565
1610 – <i>Den Nederduytschen Helicon</i>	568
1616 – Daniël Heinsius	570
Tegengeluiden: pleidooien voor het gebruik van vreemde woorden	571
1590 – Philips Numan	572
1617 – Richard Verstegen	572
De keuze voor een bovenregionale norm	574
Het prestige van de verschillende dialecten	575
Oud werk aanpassen aan de norm	577
Schrijvers met een voorbeeldfunctie	579
1612 – Gerbrand Adriaensz. Bredero	579
1614 – Roemer Visscher	584
1618 – Pieter Cornelisz. Hooft	585
1621 – Joost van den Vondel	588
1624 – Johan de Brune	593
1642 – Constantijn Huygens	594
1677 – Andries Pels	596
1686 – Joannes Vollenhove	598
1699 – Petrus Francius	600
Samenvatting	602
De achttiende eeuw	603
De negentiende en twintigste eeuw	605
10 Besluit: de standaardtaal als mensenwerk	609
Inleiding	609
De inbreng van de verschillende dialecten in de standaardtaal	610
Het bewuste ingrijpen in de standaardtaal	614
De verbreiding van de standaardtaal	617
De definitie van Standaardnederlands en ABN	618
De positie van de dialecten naast de standaardtaal	621
De wettelijke positie van de standaardtaal	623
Eerdere kiemen van een bovengewelstelijke taal	625

Recente variatie binnen het Nederlands	628
Verschillen tussen Nederland en Nederlandstalig België	629
Taalvariatie of taalverloedering?	631
Internationalisering	633
Het Nederlands in de toekomst	635
Noten	639
Bibliografie	667
Dramatis personae	693
Woordregister	699

Overzicht van illustraties en kaders

Hoofdstuk 1

Illustratie 1.1	Kaartje van de Republiek en de Spaanse Nederlanden (Bron: Kossmann-Putto en Kossmann 1995: 32)	32
Illustratie 1.2	De (Oud)hoogduitse klankverschuiving (Bron: König 1998: 64)	40
Illustratie 1.3	De dialecten van het Middelnederlands (Bron: Janssens 2003: 54)	41
Illustratie 1.4	De Nederlandse dialecten: een indeling in 28 groepen (Bron: Entjes 1974: 3-4)	42
Illustratie 1.5	De Nederlandse dialecten: een indeling in 6 groepen (Bron: Vandeputte 1983: 48)	43
Illustratie 1.6	De verspreiding van <i>ham</i> , <i>hesp</i> en <i>schink</i> en varianten (Bron: Weijnen 1974: 14)	45
Kader 1.1	Een nieuwsbericht uit 1621 in de krant van Caspar van Hilten (Bron: Schneider 1949: 50-51)	34
Kader 1.2	Zeventiende-eeuwse didactische opvattingen (Bron: Dafforne 1627: 18-20, 22, 255 (lees 155))	36

Hoofdstuk 2

Illustratie 2.1	De Germanen volgens Philippus Cluverius in 1616 (Bron: Van de Waal 1952, 2, afb. 66, 1)	58
Illustratie 2.2	De 'volk- en tael-verspreiding over Europa' volgens Lambert ten Kate in 1723 (Bron: Ten Kate 1723, deel 1, tussen p. 63 en 64)	66

Hoofdstuk 3

Illustratie 3.1	Dialectkaartje van het Nederduitse taalgebied (Bron: <i>NRC Handelsblad</i> 7-11-95)	115
Kader 3.1	Psalmzingen (Bron: Balfort 1938: 26-29)	119
Kader 3.2	Uitgangspunten van de Nieuwe Bijbelvertaling (Bron: Van der Meij 1999)	152

Hoofdstuk 4

Illustratie 4.1	De belangrijkste klankgrenzen tussen de Nederlandse dialecten (Bron: Van Loon 1986: 40; Daan e.a. 1985: 15)	154
Illustratie 4.2	Nederlands-Duitse grensoverschrijdingen (Bron: Frings en Lerchner 1966, kaart 5)	155
Illustratie 4.3	Kaartje van <i>schaap</i> (Bron: Daan en Francken 1972, kaart 5)	170

Illustratie 4.4	De verdeling <i>arm/erm</i> in de dertiende eeuw (Bron: Berteloot 1984, kaart 6)	172
Illustratie 4.5	De verdeling <i>waard/weerd/waerd</i> en <i>baard/beerd/baerd</i> en varianten in de moderne dialecten (Bron: Daan en Francken 1972, kaart 10)	173
Illustratie 4.6	De verdeling van een aantal <i>o/eu</i> -woorden in de moderne dialecten (Bron: Daan en Francken 1972, p. 35, tekstkaart II)	177
Illustratie 4.7	De verdeling <i>boek/book/bouk</i> in de moderne dialecten (Bron: Daan en Francken 1972, kaart 8)	180
Illustratie 4.8	Gebieden waar de oude <i>/ie/</i> bewaard is gebleven (Bron: Weijnen 1991: 252)	184
Illustratie 4.9	Gebieden waar de oude <i>oe</i> of <i>uu</i> bewaard zijn gebleven (Bron: Daan e.a. 1985: 170)	185
Illustratie 4.10	Klinkerdriehoek van het Poldernederlands (Bron: Stroop 1998a: 28)	187
Illustratie 4.11	De verdeling van <i>goede, goe</i> (met weggevalen lettergreep <i>-de</i>) en <i>goeje</i> in de moderne dialecten (Bron: Weijnen 1991: 284)	190
Illustratie 4.12	De uitspraak van de <i>w</i> in de moderne dialecten (Bron: Pée 1975b: 239)	191
Illustratie 4.13	<i>Vier</i> voor 'vuur' en <i>kiet(e)</i> voor 'kuit' (Bron: Van Loon 1986: 57)	193
Illustratie 4.14	<i>Lieden</i> en <i>luden</i> in de dertiende eeuw (Bron: Mooijaart 1992: 131)	194
Illustratie 4.15	Gebieden waar de <i>h</i> aan het begin van een woord momenteel afvalt of blijft (Bron: De Wulf 2003: 217)	197
Illustratie 4.16	<i>Afen of</i> in de dertiende eeuw (Bron: Mooijaart 1992: 83)	198
Illustratie 4.17	<i>Afen of</i> in de moderne dialecten (Bron: Weijnen 1974: 27)	199
Illustratie 4.18	<i>Bracht</i> en <i>brocht</i> in de moderne dialecten (Bron: Daan en Francken 1972, kaart 2)	200
Illustratie 4.19	De afstand tussen de dialecten en het Standaardnederlands (Bron: Hoppenbrouwers 2001: 128-129)	202
Illustratie 4.20	De verspreiding van de zogenoemde 'zachte g' (Bron: Goeman 1999: 71)	214
Kader 4.1	Het beste Nederlands (Bron: Stroop 1998a: 58; Scholtmeijer 1999: 29-30; Smakman in Stroop (red.) 2003: 120-122)	163
Kader 4.2	Rijmen op de sjwa (Bron: <i>De gedichten van den Schoolmeester</i> 1859: 94)	166
Kader 4.3	Charivarius neemt de uitspraak van vreemde woorden op de hak (Bron: Charivarius 1936: 131)	168

Hoofdstuk 5

Illustratie 5.1	Een voorbeeldpagina van de spellinggids van Joos Lambrecht (Bron: Heremans en VanderHaeghen 1882)	248
Illustratie 5.2	Een voorbeeldpagina van de spellinggids van Antonius Sexagius (Bron: Goemans 1899-1901: 243)	250
Kader 5.1	De beginselen en regels van de huidige spelling (Bron: <i>Woordenlijst Nederlandse taal</i> 1995: 16-19)	219
Kader 5.2	Leesboekjes voor kinderen	225
Kader 5.3	De moderne werkwoordspelling (Bron: <i>Woordenlijst Nederlandse taal</i> 1995: 39-40)	239
Kader 5.4	Leren schrijven in de zeventiende eeuw (Bron: <i>Regel der Druytsche schoolmeesters</i> van D.A. Valcooch uit 1591, uitgegeven door De Planque 1926: 187)	251
Kader 5.5	Uitgangspunten van de Vereniging voor Wetenschappelijke Spelling (Bron: www.spellingverbetering.nl)	289
Kader 5.6	Spellingmisvattingen	293

Hoofdstuk 6

Illustratie 6.1	Het begin van het register met 'Brabantse en Nederlandse namen en toenames van alle kruiden en gewassen' in het <i>Cruyde-boeck</i> van R. Dodoens uit 1554 (Bron: Dodonaeus, facsimile 1971)	301
Kader 6.1	Stuiptrekkingen van het Latijn als universitaire voertaal (Bron: Huizinga 1914: 113-114)	352

Hoofdstuk 7

Illustratie 7.1	De eerste pagina van het deel met verouderde woorden van Meijers <i>Woorden-schat</i> (Bron: Meijers 1669)	383
Illustratie 7.2	De verspreiding van <i>sturen</i> – <i>zenden</i> – <i>schicken</i> (Bron: Pée 1975a: 109)	404
Illustratie 7.3	De verspreiding van <i>gaarne, geheel, gans, gij, gehuwd, lommer, nu, opheffen, peinzen, zenden, zieden/zoden, rieken, werpen</i> in België (Bron: Goossens 1980: 103)	405
Kader 7.1	Nederlandse benamingen voor <i>secretaris</i>	392
Kader 7.2	Uitgangspunten van <i>NEN 5050, Woordwijzer. Goed woordgebruik in bedrijf en techniek</i>	398

Hoofdstuk 8

Illustratie 8.1	Gebieden waar tot op heden de onbeklemtoonde slot- <i>e</i> gehandhaafd is (Bron: Van Loon 1986: 100; Weijnen 1991: 275)	428
-----------------	--	-----

Illustratie 8.2	Het wegvallen van een slot- <i>n</i> (Bron: De Wulf en Taeldeman 2001: 23)	431
Illustratie 8.3	De influx van <i>n</i> -loze vormen vanuit het Nederrijnse gebied (Bron: De Wulf en Taeldeman 2001: 26)	433
Illustratie 8.4	De woordgeslachten, blijkend uit het bepaalde lidwoord (Bron: Van Ginneken 1934: 35)	439
Illustratie 8.5	De woordgeslachten, blijkend uit het onbepaalde lidwoord (Bron: Van Ginneken 1937: 355)	440
Illustratie 8.6	Het bezittelijk voornaamwoord mannelijk meervoud in de dialecten (Bron: Goeman)	449
Illustratie 8.7	Het geslacht van de woorden <i>nest</i> , <i>neus</i> en <i>zerk</i> in de Zuid-Nederlandse dialecten eind negentiende eeuw (Bron: Pauwels 1938, kaart 17)	457
Illustratie 8.8	Varianten van <i>straatje</i> in de Nederlandse dialecten (Bron: Marynissen 1998: 261)	460
Illustratie 8.9	Het verkleiningsachtervoegsel in de Nederlandse en Duitse dialecten (Bron: Köning 1998: 157)	461
Illustratie 8.10	Het stoffelijk bijvoeglijk naamwoord in de Nederlandse dialecten (Bron: Peters 1937: 364)	466
Illustratie 8.11	Het persoonlijk voornaamwoord van de tweede persoon in de Nederlandse dialecten: <i>jij/je</i> , <i>ie</i> , <i>gij</i> , <i>doe</i> (Bron: Goeman)	472
Illustratie 8.12	<i>Hen/hun</i> na een voorzetsel in de Nederlandse dialecten (Bron: De Rooij 1990: 126)	480
Illustratie 8.13	Het wederkerend voornaamwoord in de Nederlandse dialecten: <i>zich</i> , <i>hem</i> en <i>zijn eigen</i> (Bron: Barbiers en Bennis 2003)	483
Illustratie 8.14	<i>Mij/mijn</i> als verbogen persoonlijk voornaamwoord in de dialecten (de zin <i>ze hoort mij</i>) (Bron: Goeman)	485
Illustratie 8.15	De persoonsvormen van de tegenwoordige tijd enkelvoud (Bron: Van den Berg 1949: 7)	495
Illustratie 8.16	De persoonsvormen van de tegenwoordige tijd meervoud (Bron: Van den Berg 1949: 9)	496
Illustratie 8.17	De werkwoordsuitgang van de meervoudsvormen in de tegenwoordige tijd in de Nederlandse en Duitse dialecten (Bron: König 1998: 158)	497
Illustratie 8.18	De gebiedende wijs <i>tap(t)</i> , <i>help(t)</i> , <i>steek(t)</i> en <i>zoek(t)</i> in de moderne dialecten (Bron: De Schutter 1997: 44)	499
Illustratie 8.19	Het voorvoegsel <i>i-</i> in plaats van <i>ge-</i> in dertiende-eeuwse voltooiden deelwoorden (Bron: Mooijaart 1992: 184, kaart 72a)	505

Illustratie 8.20	Het voltooid deelwoord in Nederland en Duitsland (Bron: Frings en Lerchner 1966, kaart 20)	505
Illustratie 8.21	De verbreiding van <i>dan</i> en <i>als</i> na een vergrotende trap in de Nederlandse dialecten (Bron: De Rooij 1965, kaart iv)	528
Illustratie 8.22	De plaats van de persoonsvorm en het deelwoord in de Nederlandse bijzin eind negentiende eeuw (Bron: Van den Berg 1949a: 157)	532
Illustratie 8.23	De verbreiding van het ontkenkende <i>en</i> (Bron: Koelmans 1967: 14)	537
Kader 8.1	De schrijftaalberegeling van het woordgeslacht aan de hand van achtervoegsels (Bron: <i>Woordenlijst Nederlandse taal</i> 1995: 42-43)	435
Kader 8.2	Een voorbeeld van een persoonlijke brief uit 1664 van een laagopgeleide Hollandse moeder aan haar zoon, die diende op de vloot onder M.A. de Ruyter (Bron: Braunius 1980-1981)	477
Kader 8.3	De elf syntactische regels die in de <i>Twe-spraack</i> uit 1584 worden gegeven (Bron: Dibbets 1985: hoofdstuk 10)	523

Hoofdstuk 9

Kader 9.1	Het ideaal van een zuiver Latijn (Bron: Erasmus 1912: 16-17)	560
Kader 9.1	Ideeën over het belang van literatuur voor het Esperanto (Bron: Wim Jansen 2002: 200)	607

Hoofdstuk 10

Illustratie 10.1	De mate van dialectgebruik in Nederland (Bron: Hagen 1989b: 62)	622
Illustratie 10.2	Taalvariatie binnen het Nederlands (Bron: Beersmans in De Rooij (red.) 1987: 45)	631